

Драган Тодоровић
Драгољуб Б. Ђорђевић

УТЕМЕЉЕЊЕ НОВОГ ВЕРСКОГ ИДЕНТИТЕТА КОД РОМА ПРОТЕСТАНТА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ*

УВОД

Контакти Рома са протестантизмом на Западу сежу у деветнаести, али се интензивирају шездесетих година двадесетог века, у време свеопште експанзије пентекосталног покрета (Williams 1991; Ђорђевић 2007). На Балкану ова појава поприма масовније размере најпре у Бугарској (Славкова 2007) и Македонији (Цацаноска 2003, 2006). На српске просторе први протестантски мисионари, такође, рано ступају (Бјелајац 2003, 2010; Тодоровић 2011б), али традиционално и вековима успостављано хришћанско (православно/римокатоличко)/исламско религијско-вероисповедно биће Рома „трећа грана” хришћанства посебно нарушава деценију и по уназад. Има их међу адвентистима, баптистима и Јеховиним сведоцима (Кубурић 2003, 2010; Тодоровић 2012а; Todorović and Živković 2013) и чине не превише бројно, али стабилно верничко језгро, на чијем се уздизању у питањима вере тек има радити, посебно с најмлађим генерацијама. Највише их је, пак, међу јеванђеоским хришћанима у југоисточној Србији (Куртић 2008; Тодоровић 2012б), највиталнијем хришћанском огранку у светским размерама на почетку трећег миленијума (Martin 1990, 2002; Cox 1995; Berger 2000; Gay у Blasco 2000; Coleman 2000; Anderson 2004; Miller 2007; Miller and Yamamon 2007).

Роми су јасно препознати као *религијско-конфесионални резервоар* протестантизације. Досадашње ангажовање посматраних нетрадиционалних верских заједнице у југоисточној Србији може се описати као *мисионарење*, међу Ромима неартикулисаних верских потреба, а затим и као *преобрађивање*, малобројних Рома чије се отанеле споне с конфесијом из давнина читују још једино у смртним обредима и презименима код припадника ислама, односно посмртним и славским ритуалима код православаца (Todorović 2004; Тодоровић и Ђорђевић 2004). Чиниоци који пресудно утичу на овај процес систематизовани су у четири групе: социјално-економску, богословску, културну и политичку (Ђорђевић 2009; Đorđević and Todorović 2011; Тодоровић 2011а, 2012в).

Више од афирмативног изражавања, црквеним је првацима протестантске провенијенције драже када су у прилици да приврженост верским убеђењима сопствене пастве препознају на делатној равни: преданим проучавањем Библије и друге теолошке литературе, ревносним практиковањем прописаних обавеза и активним учествовањем у свакодневном животу заједнице. Посебан значај делатни елемент игра у случају ромског религиозног декларисања, јер их од давнина прати стигма „млаких“ верника: ватрено се заложје за ново учење, али религијски занос убрзо ишчили, одвајајући их од матице религијских збивања.

* Припремљено у оквиру рада на пројекту Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013), који изводи Универзитет у Нишу – Машински факултет, уз финансијску подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У раду се анализира интензитет и квалитет ромског припадања протестантизму: постојаност вере (разлози посеђивања богослужења, преданост божијем ауторитету, однос према верском образовању, читање Библије и најважније верске обавезе), испољавање религиозности (редовност посеђивање богослужења, припреме пред богослужење, заједничарење на богослужењима са неромима и давање добровољних новчаних прилога) и хоризонтална и вертикална верска покретљивост (верска путовања у земљи и иностранству и прихватање напредовања у црквеној хијерархији).

УЗОРАК И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање¹ је обављено на узорку 60 крштених верника ромске националности, као и 14 ромских и неромских верских старешина.

Подаци су прикупљени методом продубљеног интервјуа на основу стандардизоване процедуре са *Ромима верницима и неромским и ромским старешинама* протестантских верских заједница у југоисточној Србији. Разговори су реализовани између децембра 2008. и марта 2009. године.

Ромима верницима постављено је неколико сетова питања:

1. Постојаност вере (Шта је најважнији разлог због којег посећујете црквену службу /додељује се материјална помоћ, сигурни сте у верничкој групи, осећате испуњеност целог свог бића.../? Сматрате ли да сте за своје верске поступке одговорни свом старешини или директно Исусу Христу (Јехови), истинском спаситељу? Осећате ли да сте достигли врхунац у свом верском образовању? Да ли у свом дому имате Библију? Да ли су црквене старешине пропитивале колико добро познајете Библију? Набројте ми које су Ваше најважније верске обавезе? Придржавате их се само кад сте у цркви, или и у сопственом дому?)

2. Испољавање религиозности (Да ли се и ван прописаних богослужења окупљате ради заједничке молитве? До сада сте упозоравани или кажњавани због нередовног посеђивања богослужења? Пре него што пођете на богослужење, обављате ли неке посебне припреме? Посећујете цркву и у другим приликама, када није време богослужењу? Службама присуствују само Роми верници, или је она заједничка за све припаднике цркве? Како Вас прихватају други верници неромске националности? А како Ви њих? Дружите ли се и ван цркве и заједничких служби? Дајете ли добровољне новчане прилоге цркви? Када и колико?)

3. Хоризонтална и вертикална друштвена покретљивост (Имали сте прилику до сада да путујете и упознате се са својом браћом и сестрама из других градова? Црква Вам је омогућила да путујете у иностранство? Пристали бисте, ако би Вам неко из цркве понудио, да отпутујете у неки други град или земљу на верско школовање и усавршавање? Волели бисте да будете помоћник свештеника? Које критеријуме би требало да испуните за тако нешто?)

¹ Приказани резултати део су обимног социо-емпиријског истраживања спроведеног на узорку крштених верника ромске националности неколико протестантских верских заједница на територији југоисточне Србије (Хришћанска баптистичка црква, Јеховини сведоци, Хришћанска адвентистичка црква и Еванђеоска пентекостална црква), ромских и неромских старешина побројаних верских заједница, те верских вођа већинских религија (Српска православна црква и Исламска заједница), а у оквиру докторске дисертације „Протестантизација Рома југоисточне Србије“, коју је први аутор одбранио октобра 2011. године на Одељењу за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

ПОСТОЈАНОСТ ВЕРЕ

Разлози посећивања богослужења

Најпре смо настојали да дознамо разлучују ли Роми јасно природу сопственог посећивања црквених служби (расподела материјалне помоћи, осећај сигурности у верничкој групи, испуњеност бића божијом присутношћу итд).

„Најважнији разлог што ја долазим у заједници је да будем још ближе Господу, да Господ мени говори и да ја с њим говорим. Испуњена сам Светим Духом и то је за мене најважније.“

Н.-Д. Б., 39, баптиста, Бела Паланка

„Најважније јесте да будем присутан на састанцима, да добијем поуке, да се духовно храним. Ту увек нађем задовољство. Данас смо изложени разним искушавајућим ситуацијама кроз овај живот, понекад се десе неке ствари које нас погађају, потребна нам је духовна снага. Понекад се исцрпимо и ти састанци нам даје снаге да можемо даље да живимо један квалитетан живот. Бар ја то осећам.“

Т. В., 57, Јеховин сведок, Лесковац

„Да се сретнем с Богом и с мојим милим и драгим пријатељима, својом браћом и сестрама. Прво да се сретнем са Богом, а онда са мојом браћом и сестрама да се сретнем. Целе недеље се не видимо, то је прилика да се видимо.“

С. А., 50, адвентиста, Ниш

„Ааа, зашто идем у цркву? Због љубав Бога. Зато што је Бог љубав и зато што сам га прихватила од срце, од тело и снагу. И славим га увек, не само у цркви, него на сваки час. И да чува сви, кад се молимо. Да сачува моји деца, мог супруга. Значи, прво постављамо Бога на прво место. Па, кој' чува мога сина тамо у туђину? У сваки час треба да осећаш Бога и да будеш у заједницу са Бога.“

С. С., 49, адвентиста, Драговац (Бојник)

„Највећи разлог то је да једног дана, када овде будем затворио очи, да их отворим на небу и да Бог каже: 'Уђи, слуго мој, у дом Господара својег'. Да будем заједно са Богом, то је највећи разлог. Е, сад, има и других разлога, да ми Бог да снаге за школу, али највећи разлог је да завршим са Богом.“

М. Б., 18, пентекосталац, Лесковац

„Како сам био болестан, како је то мени помогло, то ме вуче да идем у цркву.“

М. Д., 49, пентекосталац, Лебане

„За мене лично, да вам кажем, то је једно велико олакшање и велика радост. Јер, осећам потребу, па не знам који пос'о да имам у кући, ја то све остављам, и ја и моја деца. Тачно осећамо време да треба да идемо на службу, на богослужење. За нас не претпоставља уопште кућа кад дође време за то. Све остављамо и идемо да будемо у заједништво с Богом. И осећамо олакшање, и пуно нам је боље, и нисмо тол'ко болесни, Бог нас исцељује. Па, нам, богами, доприноси и неки динар у кући.“

З. Д., 48, пентекосталац, Прокупље

„То је изузето добро питање. Ако долазите у цркву, ви морате да имате циљ зашто то радите. Мој циљ и визија јесте да првенствено прославим Бога, да се напуним још више силом помазања Господњом, да се нахраним духовно, односно да ми Господ говори. Да ли је то карање, да ли је то охрабривање, али то је разлог. Успут, видећу и своју браћу и сестре, моћи ћу да их поздравим, да се са њима заједно помолим за своје и њихове проблема. Тако црква изграђује себе и долази до просперитета.“

С. Ц., 29, пентекосталац, Врање

„Здравље... Благослов божји, мир божји. И све то имам у кућу... И за сваког за ког сам се молила, и за болесне, увек испунила ми се жеља, 'фала Богу.“

Ш. Б., 64, пентекосталац, Ниш

Пресудним разлози посећивања богослужења издвајају се:

1. прожетост и окрепљеност божјим присуством у дому Господњем
2. заједница са Господом и Његово слављење и величање,
3. примање духовне хране на недељним састанцима зарад превазилажења световних искушења и истрајавања на божјем путу,
4. лично спасење,
5. близина верујуће браће и сестара,
6. молитва за туђе потребе, посебно здравствене проблеме.

Роми адвентисти и Јеховини сведоци наглашавају *религијску дисциплину*, која прописује редовност долажења, а пентекосталци *захвалност* за индивидуално излечење и *бригу* о здрављу и просперитету укућана. Међу главним мотивима доласка у цркву издвајају се *богословски*.

Преданост божјем ауторитету

Следећи аспект тицао се процене верника да ли сматрају да су за своје религијско поступање одговорни црквеним вођама или божанском ауторитету.

„Ја сам директно одговоран Исусу Христу. Старешини могу да дам част, могу да му дам све, могу да поштујем тог човека који се брине за наше душе, али ако је Христ глава цркве, онда је Христ глава цркве. Старешина је само тај који нас доводи Христу, а ја сам одговоран лично Богу.“

М. Б., 61, баптиста, Горњи Комрен (Ниш)

„Одговоран сам пред Јеховом. За све што радим, одговоран сам њему. Рецимо, ја могу нешто да сакријем од старешине, али од њега не могу да сакријем и ја то знам. Ако ми је савест чиста, ја гледам божјим очима. Старешина не може да види шта ја овде радим и како се понашам, али Јехова види, па да смо и испод земље. Зато првенствено одговорност пред њим имам.“

С. Б., 37, Јеховин сведок, Тасковићи (Ниш)

„Па, одговоран сам Јехови лично, али ако нешто не постоји као што треба, онда старешине су ту. За сваку ситницу ми не морамо да кажемо старешини, ми можемо да кажемо Јехови да нам опрости, да нам да снаге да се побољшамо, да радимо на томе, да истражимо литературу која говори о томе. Ако онда већ видимо да нема нам помоћи у томе, онда можемо да тражимо од оних који већ имају искуства у том.“

Е. С., 39, Јеховин сведок, Прешево

„Па, и једним и другима, али, како да ти кажем, Богу више, јер Бог гледа и оне ствари које старешина не гледа и не може да види. Имамо ми многе неке тајне грехове, које старешине и други верници не знају и не виде. Али, као човек верује да постоји Бог, Бог који све види и све зна, е, онда гледа на други начин.“

М. Ђ., 48, адвентиста, Врање

„Директно Христу. А и старешинама, на неки начин, зато што ја не могу да се понашам како не доликује.“

Д. Д., 29, пентекосталац, Лесковац

Иако се не оспорава посредовање Божијег присуства пасторовом богослужбеном речју и делом међу верном паством, захвалност за спасење и прибирање под божије скуте изриче се директно Богу. Пред свевидећим оком није могуће прикрити грешне мисли и поступке, нити нечиста срца упућивати молитве вишњој сили. У тишини спаваће собе или склопљених очију у верском храму рачуни се полагају једино врховном ауторитету, тражи окрепа духа и подстрек за ваљано поступање у питањима вере.

Однос према верском образовању

Духовно узрастање ваља подупирати силом верског знања, зарад непоколебане свести о личном спасењу и надземаљској егзистенцији. Питали смо Роме вернике како оцењују достигнути ниво свог верског образовања.

„Има, има још доста да се ради. Има неких помака, али нисам ја задовољна са тим, још доста треба да се ради.“

Н.-Д. Б., 39, баптиста, Бела Паланка

„Па, нисам још. То је дуг процес, мислим, ја треба доста да читам, треба ми времена да га посветим томе, за истраживање, за читање. Ево, ја сада, добро је ово што ме испитујете, јер ја још треба да растем у истини. Не могу да пијем млеко, треба да једем јачу храну, не могу да будем беба, него да на свако питање знам одговор на темељу Библије. Е, то ја волим: кад ме неко пита, да фини разговор обавим, али ево шта Библија каже, ево видите, ја ту још доста треба да се учим, доста ми још треба.“

Р. К., 42, Јеховин сведок, Ниш

„Доста, много. Али, ми из дана у дан јачамо и поучавамо се из Светог писма. Раније, ето на пример, ја сам завршио тих чет'ри разреда основне школе, а то је скоро да не знам да пишем ни да читам. А сад неке ствари знам боље него да сам, 'ајд' тако да кажем, завршио гимназију. Значи, предност је служити Господу. А ја се стварно чудим томе. Многи се чуде, кад сам једном говорио, свештенику сам говорио тамо у Београду, он ме пита: 'Коју си школу завршио?' 'Чет'ри разреда'. 'Не', каже, 'ти лажеш'.“

З. З., 28, адвентиста, Међа (Лесковац)

„Не. Одскочна даска да, али врхунац не, далеко од тога. Све што више проучавам, све сам мањи, чини ми се, осећам своју грешну природу.“

З. Р., 44, адвентиста, Косанчић (Бојник)

„Не. Библија је једна таква књига да, рецимо, можете више пута, педесет пута да прочитате неки стих и да вам он до тада ништа не значи. И да, рецимо, по педесет и први пут читате тај стих и да схватате сасвим други смисао тог стиха, те речи. Тако да се Библија чита све док је човек жив и учи се од те божје речи.“

М. Б., 18, пентекосталац, Лесковац

„Не. Код Господа је то сасвим другачије, ми ћемо читавог живота да учимо. Онај које стварно хришћанин, не може да каже да зна све. Ми се учимо, зато што то стварно кроз свој живот то видим. Библија је таква књига, ми не можемо да је разумемо ако се претходно не молимо, не тражимо присуство Духа Светога, да нам Господ то објасни, да можемо то да схватимо. Можда сам и два'ес' пута прочитала један стих, увек је нешто ново и ново, све више и више. Као кад би била једна реченица, проста, па проширена, па сложена, то је тако и кроз Библију. Упознаш један део, па Господ да откровење мало веће, па мало веће. Ја сматрам да нисам достигла никакав врхунац, не верујем да би неко мог'о да достигне тај врхунац и да каже: 'Е, ја сад све знам'. То није дело човечје, то је дело божје. Ми као људи... можда ће неко сутрадан да оде, да отпутује Господу, а да не упозна комплетно све.“

А. Т., 33, пентекосталац, Лесковац

Сазнања о хришћанској вери, посредована самосталним изучавањем Библије и светих списа и организованом теолошком подучавањем, проширују верничке хоризонте и обавезују на непрестано лично усавршавање ради примицања исправном божијем познању. Приправност за дијалог и уздизање религијске културе производе видне промене и у профаним навикама: писменост, реторичке способности, боља прихваћеност у друштву.

Имајући у виду неповољну образовну структуру ромске популације, те су промене на њиховим примерима још уочљивије. Но, пазе се они да се не погорде у том уздизању, скрушено изјављујући да је одбацивање грешног овосветовног лика, уз божију милост, обавеза сваке верне особе у достојном ишчекивању другог Христовог доласка.

Читање Библије

Међу верницима смо се распитивали имају ли сопствени примерак Светог писма, односно пропитују ли их старешине колико су упознати са његовим садржајем.

„Па, кроз стихове, рецимо. Хоће некад и да погрешити, неки псалам или неки стих да каже, а ми знамо да је грешка. Он хоће да види да ли ја читам или не, неки трик или тако нешто. Има неко ко не зна, само ћути, не чита Библију, њему је свеједно.“

Има ли и неписмених међу верницима?

Има. Не читају, али слушају, моле се. Има пуно аудио снимака, касете, да се пушта...“

Д. М., 34, бантиста, Ниш

„Не. А и не би требало да то раде, јер један старешина познаје своје чланство, зна какви су људи. Али, не може да те испитује колико знаш Библију, јер није ствар у томе колико ја знам Библију, већ колико се ја држим тога. То је поента: могу ја да знам целу Библију, али је питање колико се ја држим тога. Шта ћемо са неписменим Јеховиним сведоцима, који никад нису били у школи, а имају жељу да читају? Зато ми имамо сликовите брошуре да учимо такве људе да читају и да састављају реченице, и да постану Јеховини сведоци. Е, сад, не може старешина од њега да тражи то знање као од оног што је завршио факултет. Али, битна су она дела која он чини и којима је користан.“

С. Б., 37, Јеховин сведок, Тасковићи (Ниш)

„Не, тога нема. Али, наше старешине увек тачно знају, ми на сваком састанку дајемо коментаре, коментаришемо на темељу наше публикације, теократска школа где се ми учимо, они отприлике знају ко колико знање има, коме треба духовна помоћ. По правилу би требало да мајка сама студира са децом. Ја, моје две ћерке су добиле две Јеховине сведокиње које студирају са децом уз присуство моје. Ја имам помоћ духовну, и они тачно виде ко колико може, шта коме треба, јер они су наши пастири. Они нас увек, ако треба, поправљају, ако сами радимо задатке, и ако чак погрешно дамо одговор, ми се учимо на тим састанцима, не можемо све да знамо. Али, оно најосновније би требало сви да знају.“

Р. К., 42, Јеховин сведок, Ниш

„Сам ти то показујеш, сам то утврђујеш. Јер, колико си активан, колико си Духа сабрао за себе, колико ти истражујеш, колико читаш, колико проучаваш, колико си редован на састанцима, колико редовно идеш у службу, све то говори о теби. И то је оно што тебе приказује. У ствари, они то знају и без тога, али приказује нас пред људима, у организацији, пред старешинама, пред браћом, и то се види.“

П. Д., 58, Јеховин сведок, Житковац (Ниш)

„Ево један прост пример. Деси се да кад се човек тек обрати, оне основне ствари које треба да препозна из речи Господње, па дође да пита старешину шта да ради, из тог разговора старешина може да сазна колико он зна. Тада може да га подучи, да га упути. Верник треба да чита Библију, да се моли, не зато што сам му ја то рекао, него зато што Бог тако налаже. Код нас има доста старијих, неписмених људи, којима су ситна слова у Библији, жале се и каткад им је та храна која им се са проповедањем да једина, кад кажем храна, мислим на реч Господњу.“

Р. Ј., 41, пентекосталац, Лесковац

„Па, проверавају, нарочито нас младе. Сваког другог, трећег месеца имамо квиз у цркви, са верском темом. Где се родио Исус, колико дана је био у пустињи и тако те ствари. Они који не знају... Био сам увек први на квизовима.“

А. А., 20, пентекосталац, Лесковац

„Јесте. Понекад, на пример, питају нас нешто из Библије да одговоримо и ми ако одговоримо тачно, знају да ипак читамо. А ако не одговоримо, знају да не читамо редовно Библију. Они који не читају Библију, онда требаш да утичеш на њи', да им говориш да треба да читају Библију зато што је то оружје наше. Ипак, кад долази ђавол да те искуша, ако ти не познајеш довољно Библију, како да се бориш с тиме, онда једноставно ћеш да паднеш и нећеш ићи даље. Али, ако знаш божју реч, као што Исус Христ се борио са Сотоним, он је употребио писану реч, тако и ми требамо изговорити писану реч.

Али, видео сам доста старих људи на богослужењу који вероватно нису писмени. Како они могу да читају Библију и упознају божју реч, ако већ нису писмени или нису довољно писмени?

Па, долазе на богослужења и једноставно чују и нешто запамте. Ипак, има и могућности да имаш Библију на ЦД и свако има кући ДВД, пусте диск и тако чују. А има и они који чују божју реч, и кад изађу вани, они праве хаос. Има и такви, и то није добро.“

Ј. С., 23, пентекосталац, Лесковац

„Да вам кажем овако. Не знам колико њи' има Библију, а колико Завет. Има и неписмених, има и писмених. Можда они своја сведочанства при-

чају шта им се десило... Мислим, људи који су неписмени, њима једино остаје то што им се проповеда, што чују од старешине и сведочанства што чују од други људи.

Да ли то значи да су важније промене у животу које се виде код других верника и да се на основу тога верује у деловање Светог Духа и Бога самог?

Да, баш тако..“

З. Д., 48, пентекосталац, Прокупље

„Па, добро они питају... Проверавају што нас најчешће гледају који носимо Нови завет кад идемо да слушамо. То је први знак. Ја имам и Нови завет и Библију. То је нешто што знам, по неки пут читам, кад имам времена, али често не читам... На прави начин јесте да читаш, али ми жене некако, што знам, слабо читамо, неке друге обавезе... Није то разлог сад, једноставно, не знам... Бог нам је дао своје речи да читамо...“

Мислите да Бог проналази и неки други начин да проговори кроз верника, не мора само кроз књигу?

Па, добро, има и неписмени који не зна да чита. Говори Бог кроз њи', Бог не зове само они који су писмени, Бог зове и они који су неписмени.“

С. М., 42, пентекосталац, Врање

„Ево, ја ћу да кажем искрено. Мени се не свиђа то, ја сам рекла и брату. Има неке жене, долазе у служби, слушају, али кад излазе напоље ништа не знају. Значи, тотално ништа. А ја сам им отворила очи, причала сам са тог брата, старешина што је: 'Знате шта, мени се у цркви не свиђа, жене наше, веруј ми, не знају шта је Бог створио првог дана, другог, трећег, четвртог, они то не знају. Па, не знају десет божјих заповести, не знају ово, не знају оно.' Не као што је његова жена, него старије особе то не знају. Како да кажем, средње жене, средње године, баш не знају нешто, не знају све. Знају нешто, а не знају све. А млади људи, ево, ја кажем да сам млада, сто посто знам, све знам, целу Библију сам прочитала, читам из библиотеке књиге, знам све о Богу. За друге не знам...“

Стари људи мени кажу: 'Слађо, зашто ти не причаш с Ненадом да нам ти поставиш питање, да нам кажеш лекцију, да нас учиш о томе?' Они нису знали на то питање да одговарају, ја знам. Ја кад би' хтела, ја хоћем то да радим, ал' мени то неко треба да дозвољава да радим. Они кажу: 'То је добро за нас да знамо што више о Богу.' Једна жена ми је рекла: 'Ја долазим у цркви, слушам. Ал' кад излазим, ништа не знам. Знам да се молим и знам да славим Бога. А нешто проповед ту и тамо, не знам.' Значи, признаје жена да не зна. Они хоће да науче, али се не ради довољно са њима. Кад се проповеда, каже се: 'Да ли вам је све јасно?' Они кажу да им све јасно. Значи, они су телесно чисти, а у срцу им је трулеж, они ништа не с'ватају.“

С. А., 15, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

„Верни људи треба што више да знају божју реч. Пастор кад прича, на пример, ову недељу службу, следећу недељу питају народа шта је причао, која тема се звала, од чега се ради та тема. И људи одговарају, и они виде да ли људи знају божју реч, да ли памте. Стари људи, ако се сете, и они одговарају.“

Т. С., 23, пентекосталац, Ниш

Забележили смо само један негативан одговор на питање поседују ли верници у свом дому примерак Библије.² Обично су изјављивали да сваки крштени верник поседује лични примерак најсветије хришћанске књиге.

Анализирајући одговоре на питање о важности верског образовања, упознали смо се са убеђењем верника да је обожење грешне људске природе *трајан процес* и потврда непосусталог напредовања на Божјем путу. Роми адвентисти и Сведоци одречитије од баптиста и пентекосталаца изјављују да се верујућим не постаје тек изјавом добре воље, већ да чину крштења и формалном увођењу у веру претходи темељно изучавање основних библијских истина са старијим верницима и жеља да се примењују у свакодневном животу. Активно учествовање у теократској школи код Сведока или ишчитавање пророчких записа Елен Вајт и понављање јутарњих стихова код адвентиста, заједно са истрајним придржавањем стандардних дневних обавеза (припрема одабране хране, неконзумирање алкохола и цигарета), као и оних особених (забрана трансфузије крви, одбијање обележавања рођендана и других световних датума), тек пробраном делу популарције омогућавају признавање статуса божијих изабраника. Рома међу таквима нема више од *двадесетак*, *тридесетак* у заједницама које смо обилазили у југоисточној Србији.

Са друге стране, основна одлика светског пентекосталног покрета управо је експанзиван раст. Ромско прихватање јеванђеоског хришћанства у југоисточној Србији броји се *стотинама* припадника различитог узраста, крштених верника и пријатеља цркве. И док се подука омладине полако устаљује кроз дисциплинован рад на омладинским часовима,³ у проверавању прожетости духом Јеванђеља старијих старешинство се сусреће са проблемима. Најпре, махом неписменост забрањених, припростих Ромкиња: давно напуштена школа и одвојеност од писане речи произвели су да се и оно мало стеченог знања заборавило у непрестаној борби за голу егзистенцију. А пристигле су и године, ослабио вид и моћ да се уредно прате ситна слова на састанцима и у сате слободног времена код куће (слика 1).⁴

Са много стрпљења пастори:

1. препричавају на проповедима библијски садржај устрепталим срцима спремним да се предају деловању Духа Светог, јер је многим то једина прилика да се духовно нахране изворном Господњом речи,

2. фаворизује рад у кућним групама, са мањим бројем присутних којима је могуће пружити детаљнија објашњења,

3. у помоћ призивају савремену технологију: електронска издања Библије на ЦД-у и ДВД плејер у готово сваком верничком дому омогућују и овакав вид слушања речи, кад већ не може да се чита.

Други начин је помно праћење промена у животима људи, јер, примењују многи верници, каква корист од начитаности ако је не прати истински живот према светописамским налозима, ако се не препознаје дејство Духа Светог у појединцу. И сведочанства о томе, која се препричавају на заједничким окупљањима.

² Ради се о повратници у пентекостализам, некадашњој учитељици веронауке, која је удајом у неверничку породицу у потпуности отпала од вере, али јој се сада враћа тражећи у молитвама божији благослов за здравље свог потомства.

³ „Заједница Рома” у Лесковцу организује квизове са теолошком проблематиком на којима се редовно надмећу у знању млађи верници.

⁴ Шериф Асановић, пентекосталац из Врања, препричавао је како је од врањанских старешина тражио да му ископирају примерак Библије на већем формату, како би могао да је чита код куће, јер има проблема са видом.

Најважније верске обавезе

Религиозно осветљен живот врхуни у редовном испуњавању добро познатих обавеза, једнако у цркви и сопственом дому. Једне прописују свете књиге, друге происходе из припадности конкретної верској заједници. Питали смо Роме како самооцењују прилежност и верску дисциплину.

„Нормално, оних закона које треба да се придржавамо: не вршити прељубе, да не крадем, да не лажем, то што пише у Библији. То треба да се придржавамо и то се придржавам. То се учи у свакој цркви, у нашој, у православној....“

М. М.-М., 44, баптиста, Бериле (Прокупље)

„Па, прво, рецимо, ако причамо већ, ето то за недељу, видели сте како и шта радимо. То је за мене једна одговорност и обавеза. Већ у кући сви знају, нема разлике каква сам била пре и како сада. Једино сам дала један ступањ мало више, важност свом животу. Немам промене неке, то је то. Немам неки живот, неко сведочанство, да кажем била сам наркоманка, па сад нисам, била сам алкохоличарка, па сад нисам, нема те странпутице. То је то што сам само мало повезала. То је та обавеза да имам одговорност да долазим, да будем редовна, да сам ревнија.“

Д. М., 34, баптиста, Ниш

„Једино што би рекао да је верска обавеза, то је проповедање, причање другима. То је нека обавеза. Иначе, ми нисмо обавезни, али обавеза је да кад прихватим Јехови, онда прихватим обавезу да причам о њему. Бити Јеховин сведок, или бити нечији сведок, треба да се сведочи за њега. И то је та обавеза.“

П. Д., 58, Јеховин сведок, Житковац (Ниш)

„Молитва, састанци у Дворани, онда служба, проучавање Светог писма, читање Светог писма. Онда, исто васпитавање детета у том верском духу, то је исто једна обавеза религијска.“

З. С., 35, Јеховин сведок, Врање

„Па, најважније је да верној особи дан почне са дневним цитатом. Библија ујутро баш и не мора, може и увече, ко кад има тишину. Ја обично читам увече у тишину... Важно је да се сваки часопис или књигу прочита, да се припремамо редовно за састанке, да присуствујемо на њима, да примењујемо оно што читамо и учимо, да се молимо редовно, на састанке да идемо и да проповедамо. Кад све то радимо, онда ћемо све то примењивати и онда ћемо напредовати.“

Е. С., 39, Јеховин сведок, Прешево

„Устанеш, захвалиш се Богу за живот и здравље, тражиш нову шансу да неком посведочиш о Богу. Тражим ново вођство Светог Духа, да ме Бог упутује на неку особу да му кажем нешто из божје речи, да упутим човека, што би касније било корак до крштења у базену и прихватање Исуса за живот по његовој вољи. Било да је то баптиста, било то да је пентекосталац, било то да је Јеховин сведок, разумеш, и они то вероватно раде. Одем на пос'о, треба мој живот да буде у складу са божјом вољом, значи, да не чиним пос'о који није по божјој вољи. Да будем марљив, поштен и радан, да моје деловање буде упечатљиво за посматраче, да кажу: овај детче је радан, свака част. Завршавам пос'о, нема нељубазних речи. Дођем с посла кући и одма' у мојој соби клекнем и кажем: „Хвала ти Царе Свемира, нисам огребан, нисам нагњечио ногу, нити ми се шта десило, хва-

ла Ти за снагу коју си ми дао, за вештину“. Умијем се, љубим ћеру, питам шта је било у школи, с мојима вечерам, а и захвалим се Богу за храну. А и на послу се помолим за храну. После ручка се попнем горе опет, Библију у шаке и библијску поуку урадим, помолим се Богу за следећи дан, то сваки хришћанин би требало да ради. Испустио сам да кажем: ујутру кад кренем, имам јутарње стихове, који треба да ме прате читавог дана. И ујутру имам заједницу с Богом, и поподне, и увече.“

Б. Т., 35, адвентиста, Горњи Матејевац (Ниш)

„Моја обавеза као верника и хришћанина је да ујутро, када устанем, започнем дан Богом, што значи молитвом. Моја обавеза је да се старам за своју породицу, да ли само жена или са децом, било како, да им обезбедим храну да имају. Моја обавеза као хришћанина је да у петак увече, по заласку сунца, све буде спремно за почетак службе. И моја обавеза је, изнад свега, да другима говорим о божјој љубави, да проповедам јеванђеље. То је мој аманет, како се кажем у нашем ромском језику. У Светом писму Исус каже: „Идите и проповедајте сваком створењу, свим народима“.“

З. З., 28, адвентиста, Међа (Лесковац)

„Најважније је кад човек има заједницу са Богом. Шта то значи? Проучавање свакога дана, узимање духовне хране свакога дана, проучавање Светога писма колико може да одвоји време. Онда молитва, молитва је срж хришћанства, срж заједнице са Исуса Христа. Нормално, сад долази и певање, музика, али молитва и проучавање је најважније.“

М. Ђ., 48, адвентиста, Врање

„Проучавање Библије, то је најбитније, да сам са Богом у заједници. Јер, ако не проучавам Библију свакодневно, ако се не молим Богу свакодневно, ондак испадам нико и ништа, моје знање пропада. И оно што сам знао, заборављам. Проучавање Библије свакодневно, зато је дата поука. О историји, како су били, шта је Бог казао, шта је Исус говорио. То је најважнији део у животу хришћана.“

Г. А., 45, адвентиста, Житорађа (Прокупље)

„Највише послушност и понашање. Све остало биће у реду ако се ти понашаш у складу са божју реч.“

Д. Д., 29, пентекосталац, Лесковац

„Моја верска обавеза је да поштујем реч божји. Наша вера се заснива на томе, на све законе божје, али највише на божји заповести. Не лажи, не кради, не уби, поштуј оца и мајку, немој имати друге богове осим мене, не завиди. То је.“

П. К., 38, пентекосталац, Лесковац

„Да не грешимо, да не правимо оно што некад смо правили, то Бог не воли, да не чинимо оно што не треба... Да будемо онакви као што треба да будемо. Ми знамо да не мож' да будемо много верни као Бог што је, али бар да се трудимо, онолико колико можемо. Бог опрашта.“

М. Д., 49, пентекосталац, Лебане

„Имам обавезе. Да имам добро понашање, да будем пример и да други виде у мени Христа. Да други виде да заиста постоји Исус Христ, ти мораш да будеш пример тој особи. Или, ако идем некој особи да сведочим и кажем: 'Еј, ти треба нешто да промениш, требаш да прихватиш Христа, Исус те воли' и тако даље, а ја изађем вани, причам свашта, изразим се, и

то чује неко други и каже: 'Еј, види, она ми каже ово да ја радим, а види она сама то не ради'. Ипак, требаш бити промењен, да би утицао на друге.“

Ј. С., 23, пентекосталац, Лесковац

„Па, да се молимо увек, да читамо, да певамо, да служимо Исуса Христа, у славље да будемо заједно с Њим. Да чују се наше молитве, наше читање. Мада ја не могу да читам, ситна су ми слова, не могу да читам. Али, волим да послушам проповед.“

К. А., 50, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

„Кад устанем ујутро, да се молим, док радим по кућу да пустимо неку касету које имамо неке песме, неке проповеде који су нам браћа дали. Да слушам, да се молим, док радим по кућу, не мож' да се чита. К'о свака нормална жена у кућу, која није запошљена, ја морам да спремим ручак, на пример, да ставим неке ствари у машину, да опере... Док ја то правим, онда ја пуштим музику и слушам, или неки проповед слушам, док завршавамо. А у току дана у себе се молим, два, три пута дневно да се молим. И обавезно да се чита.“

В. Д., 39, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

Роми јесу добри верници, само што то исказују на два независна начина.

Један је онај који већма практикују и окружујући Срби: ослањајући се на *свете књиге* и придржавајући се строгих и јасних *прописа*, захваљујући пропаганди и делатности хришћанских евангелизатора. Чину крштења претходи вишемесечно проучавање Библије и рад са старешинама на упознавању основних библијских начела (слике 2 и 3). Лично усавршавање прати обавеза проповедања Јеванђеља, али и несебична помоћ другима, придржавање десет божјих заповести, одбацивање лоших мисли и нечињење злих дела.

Не заборавимо, међутим, да је велики број Рома слабо образован, многи, нарочито старији, потпуно *неписмени*, те им преостаје тек жива реч старешине као веза с Богом. Врло често слабо познају српски језик, па им је неопходан проповедник на ромском језику. Они који јесу писмени, немају времена да редовно посвећују пажњу Светом писму и другим верским књигама, као и да се редовно припремају за активно учествовање у, рецимо, теократској школи и подучавању за хришћанску службу.

Зато се други начин састоји у ослањању на моћну *оралну традицију*, као трајну одредницу ромског идентитета кроз историју. Роми су се преобраћали више *угледајући* се на нечији пример из непосредног окружења и нечије сведочанство, доказујући да се не верује само формом, већ и срцем (слика 4). У таквим ситуацијама *религијска пракса односи превагу над религијском свести*.

Код наших Рома адвентиста и Јеховиних сведока равноправно учествују елементи религијске свести и религијске праксе, док је код баптиста и пентекосталаца акценат на другом елементу.

ИСПОЉАВАЊЕ РЕЛИГИОЗНОСТИ

Редовност посећивања богослужења

Редовно прелажење прага храма у тачно назначене дане у недељи ради сусрета са браћом и сестрама у Христу и присуствовања проповедању истине Божје речи, трајно издваја предане од колебљивих мисији служења Господу. Информисали смо се код Рома каква је пракса богослужбеног окупљања у њиховим

заједницама, постоје ли поводи заједничком окупљању и ван уобичајених термина, као и пракса кажњавања нередовних посетилаца.

„Па, већина... Неки су болесни, неки су охлађени. Треба да се посећују, да му се посвети пажња, да их позивају на разговоре да би се то решило. То је тај проблем, ништа више.“

Н. Б., 25, баптиста, Ниш

„Не. На савести је свако од нас да ли ћемо да долазимо. Можда неког спречи болест, можда неко из финансијских разлога буде спречен, то се не осуђује. Ако дуже време не долази, није активан и то, онда се старешине побрину да виде о чему се ради, да није неки грех, да није прекршио неки закон, али не у циљу да га казне, него да му помогну, да га окрепе и ојачају да би опет наставио.“

С. Б., 37, Јеховин сведок, Тасковићи (Ниш)

„Треба бити са њима прељубазан, да се не би увредили, мора да пазиш на реч да га не увредиш. Он сад дечко закаснио, ко зна због чега, а ти да вичеш на њега. За оне који дуже не долазе, зовеш га и питаш: 'Шта је било, брате, шта те мучи, могу да ти помогнем нешто?' Кол'ко пут сам већ звао људи, отиш'о код људи, шта те мучи, што те нема. Он каже нешто, ја кажем: важи, брате, твоја одлука, ја немам право, али Бог ме послао да те зovem.“

Б. Т., 35, адвентиста, Горњи Матејевац (Ниш)

„Не. Његов недолазак показује да он има неких проблема или искушења. Е, сад, помаже му се на тај начин што се посећује и заједнички се моли. Ако има неки проблем он каже, па се заједничком молитвом, посредничком молитвом за њега и његову породицу, за тај проблем се моли. Ако има искушења и проблеме, он не може да се моли. Зато су старешина и сестре ту да помажу, да охрабрују, да врате Богу.“

М. Ђ., 48, адвентиста, Врање

„Дешава се да старешине оду у посету да виде о чему се ради. Обично кад ми кренемо у цркву, обично су то групе људи и ако неко из тог круга фали, остали у том кругу знају који је разлог. Оде се у посети, ако је то болница, оду старешине, верници, општа је брига о томе.“

Р. Ј., 41, пентекосталац, Лесковац

„Не. Примећује се ако неко не долази, па се пита: 'Зашто, брате, не долазиш?' Па се онда иде у посету да се види дал' се нешто десило и тако. Не, не кажњава се. Уопште црква не кажњава.“

М. Б., 18, пентекосталац, Лесковац

„Обавезно, ако не долази, рецимо, средом, уторком има молитва, средом не долази, прође једно месец дана, ми гледамо зашто га нема. Отиднемо, рецимо, једно двоје, троје код њега. Па, шта је то, због чега те нема у цркви. Ако има неке проблеме, ми причамо с њим, како да... Ето, ја знам, док је брат мој, кад је отпутовао Богу, тако сам био разочаран да нисам хтео ни у цркву да долазим, нисам размишљао о томе. Ал', 'фала Богу, имала су браћа који су долазили да ме посећују, да причају, да ме охрабру, да се моле за мене, то је утицало на мене.“

И. М., 37, пентекосталац, Лесковац

Прожетост религијом, исказивање верских убеђења и потврђивање припадности заједници огледа се у редовном посећивању молитвеном дому. То је

централно место окупљања верничке популације, са одређеним временским интервалима за вршење прописаних обреда, уобичајено једном или два пута недељно. Поред богослужења, своје термине у њима имају посебно оформљене *молитвене* групе, задужене да се моле за специфичне потребе цркве. Верски дух присутан је и на састанцима у *кућним групама*, умањеним формама сакупљања у дому неког од проучаватеља, са приснијом атмосфером усмереном ка подробнијем ишчитавању верске литературе, богоугодним разговорима и молитвама за превазилажење потешкоћа и невоља и исцелење од болести (слика 5). Постоје и *вечерња богослужења у породичним домовима*, са читањем псалама, певањем песама и захвалама Богу на бризи за мир и слогу. У своје Скупштине Јеховини сведоци долазе на *састанке за службу проповедања*, на којима добијају охрабрење како да сведоче људима и како да поступају са особама приликом сусрета на кућном прагу, као и на посебан *студиј или разматрање Библије*. Нишка адвентистичка црква организује недељом засебна богослужења за младе.

У стабилним верничким целинама, какве су баптистичке, адвентистичке и оне Јеховиних сведока, са малим бројем учесника, дуже појединачно одсуствовање не пролази незапажено. У таквим се ситуацијама чланство или *обилази* у свом дому или *позива* на разговор од стране старешина како би се утврдили разлози спречености присуствовања. Они могу бити *личне* (болест, охлађеност у вери, непоштовање божјих заповести и западање у грех) или *објективне* природе (финансијске потешкоће, посао).

Не посеже се одмах за казном. Настоји се да се неактивни брат или сестра окрепе и ојачају разговором и саветима на темељу Библије. Уколико се ради о прекршају теже природе, изриче се прво *вишемесечни укор*, предвиђен за покајање и преиспитивање због учињених пропуста, а онда *искључење из заједнице*. Ни последњим се чином тзв. изгубљене овчице у потпуности не напуштају из видокруга – прате се њихова искушења и тражи прилика да се врате Богу. Адвентисти и Сведоци строжији су од пентекосталаца у санкционисању религијске недисциплине.⁵

Припреме пред богослужење

Питали смо Роме вернике и да ли обављају неке посебне припреме пред одлазак на богослужење.

„Да. Кући почнем да се молим, узем Библију, у молитви захваљујем Господу за све и молим да ми одговори на причитано. Кад ми проговори Господ, ја му захвалим на крају у молитви, молим се и за службу овде, да буде испуњена. И кад дођем у заједници исто то све поновим.“

Н.-Д. Б., 39, баптиста, Бела Паланка

„Спремамо се за састанак. На пример, ако је у недељу, онда 'Стражарска кула', ми то припремамо. Четвртком припрема се читање Библије, ко има и онда припремамо књигу коју имамо и трудимо се да будемо у току и да знамо шта се ради.

Увек кад се прича, треба да будемо чисти и унутра и споља, што значи не треба, што је рек'о на предавања, прљави, нечисти, мора да будемо чисти. Ми смо и по томе познати да показујемо да смо Јеховини сведоци.“

З. З., 68, Јеховин сведок, Винарце (Лесковац)

⁵ Упечатљив утисак оставила је прича Јеховиних сведока, ромског брачног пара Бакић из Тасковића код Ниша, који су се одрекли најстарије кћери све док је у греху (одбијање сваког контакта), јер се као крштена верница удала за неверујућег младића, кршећи на најдрастичнији начин прописану верску дисциплину.

„Обично се припремам пре састанка. Обично раније, не чекам недељу или суботу. Ако имам слободно време у току недеље, нећу да идем код неког ако нисам припремио 'Кулу'. Ја се припремам унапред и кад дође састанак, ја сам већ припремљен. Онда, ујутру кад идемо у Дворану, кад идемо са децом, устанем раније, кад је и супруга долазила, скувам јој кафе, спремам деци нешто за доручак, пошто стижемо раније, седнемо у парк, доручкујемо и идемо у Дворану. Пошто стигнемо раније, имам време и да узмем часописе, да разговарамо. Раније сам имао време и да останем десет минута после састанка, а сад морамо да изађемо пет минута раније. Увече се обријам пре састанка, опеглам кошуљу ако није опеглана, да би изгледали лепо.“

Е. С., 39, Јеховин сведок, Прешево

„Посебно се припремамо. Ми суботом ништа не радимо. Зато у петак припремамо два obroka, за петак и за суботу ручак. Припремамо се нормално хигијенски, окупамо се, да будемо чисти пред Богом и пред људима. И ондак, ујутру кад устанемо, помолимо се Богу. Па је ту припрема целе седмице, проучавање лекције, читање Библије, 'Чежња векова', и тако, то је припрема за сусрет са Богом.“

С. А., 50, адвентиста, Ниш

„У петак увече ми се све спремамо, купање, пеглање, оно шта има човек, не мора да значи да буде луксузно, оно што има. То што је најбоље, најбољу кошуљу и панталоне, најбоље се дотерамо оно што можемо, и то је то. Ми се молимо Богу да будемо покренути Духом Светим, да ово богослужење сад што ће се одржати, да утиче на нас, да нас промени.“

З. З., 28, адвентиста, Међа (Лесковац)

„Па, има, има припреме разне... Првенствено ми морамо да будемо у достојној одећи, кравата, нормално да се обучемо... Онда се припрема тај програм, двоје, троје или петоро договарамо се, припремамо програм. Ко ће шта да ради, ко ће шта да говори... Свака субота је посебна молитва за вођство тог брата или сестре. А имамо и екстра посебне молитве у току тог дана, ако имамо потребу да се молимо за брата или за сестру. Онда се сви чланови те заједнице молимо за исцељење тог брата, за помоћ.

А зашто мора лепо да се облачите?

Ево зашто. Сваки дан се ја облачим сасвим обично. Али, кад ја одлазим тамо где се сам Бог налази, где се Свети Дух налази, морамо да будемо достојни, лепо, чисти и педантни. И у духовном смислу и у телесном смислу. Од великог је значаја да будемо посебни, указати на овај свет. Не можемо да одемо са простим стварима у цркви где се Богу молимо. Морамо бити посебни, достојни као људи, да се облачимо достојно.“

Г. А., 45, адвентиста, Житорађа (Прокупље)

„Не. Не мора то да значи неко посебно спремање. Али, тога дана, када је богослужење, ширење божје речи, лепо је бити у приправности мало пре тога у молитиви, кући пре поласка. 'Господе боже, чини да овај дан буде на благослову Твоме, благослови мој дом, духовно освежи, ојачај моју породицу и да слушамо Твоју реч'. Лепо је записати теме, узети хемијску уловку и записати од те теме које се говоре из Библије и у кратким цртама, по псалмима, која глава се чита. Али, ниси у некој посебној обавези, делови Библије да се спремају.“

Ч. К., 50, пентекосталац, Лесковац

„Када имамо службу, да, припремамо се, проповед, реч божју, а када идемо овако као чланови на богослужење, то не. Молитва се посебна не припрема...

То, мислим, припремамо се за проповед, знамо да је служба, и не само за тај дан. Када чујемо да је неко болестан, запишемо потребе, молимо тај дан и сваки дан. Али, то се не припрема нешто, да ми напишемо, па на основу тога. То Дух Свети води. Облачење, да, нормално. Код Јеховиних сведока мора да буду под кравату, код нас не. Па, шта сад, морам да купим кравату, морам да купим одело, ако немам? То не. Ташне сад носимо, неко и кесу, не знам. Код њих је тако да мора оно, можда и она актовка. Код нас не. Ја имам ташну, ради Библију. И кад изађем, навикла сам са том ташном и Библијом, навика.“

А. Т., 33, пентекосталац, Лесковац

„... Не, не водим ред да се обучем. Бог неће тој! Срце тражи Бог, не тражи да се обучемо, Бог тој не воли, неће тој Бог. 'Ладно ми, па мора се обучем! Да ти ја кажем, Бог не воли да си ти намештен, чист... Бог тражи тој' (лупа руком у пределу срца – прим. Д.Т.), само срце, а овој не..“

А. Д., 62, пентекосталац, Бошњаце (Лесковац)

„Јесте, да се молиш у кући, пре него да идеш на службу. Добро, обучемо се онако скромно, не нешто посебно.“

С. М., 42, пентекосталац, Врање

„Ја кад видим да они иду горе, ја обучем свој џемпер, вежем своју мараму и кажем: идем да славим мог Исуса Христа, мог Бога, мог Спаситеља. Кренем са веселим срцем.“

К. А., 50, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

„Ја кад пођем од кућу, ја кажем: „Боже, ти напред, а ја по тебе! И ти шта пожелиш, ти ме води твојим путем!“

Ш. Б., 64, пентекосталац, Ниш

На питање обављају ли посебне припреме пред одлазак у верски храм, Роми адвентисти и Јеховини сведоци наглашавају да на богослужењима нису „празни слушаачи“, већ да духовно напредовање подразумева сталну будност у вери: *целонедељно проучавање литературе и припремање коментара* за разговор са старешинством. Унутрашњу чистоћу прати спољашња: нарочито се држи до *физичког изгледа и хигијене*. Након купања и бријања, мушкарци припремају испеглане кошуље и свечана одела, а жене хаљине и комплете (слика 6).

Роми прожети пентекосталним духом истичу са своје стране да је у хијерархији припрема најважније *отварање срца* за реч Господњу и *молитва за вођство* Светог Духа и изливање благослова на окупљене. Наравно да на свети дан не би требало бити неуредан, али оцењују *претеривањем* инсистирање Сведока на краватама, оделима и пренаглашеном сјају. Ово последње може се сматрати важним фактором због чега Роми тако ватрено прихватају пентекосталну веру: она им пружа могућност да у *директном контакту са божанском силом* испоставе своје захтеве за личним и породичним бољитком, а према њима *није превише захтевна*, макар не у почетним фазама приближавања. Усрдне молитве скромно обучених, обичних људи из ромских махала, током слављења у пентекосталним црквама, којима смо присуствовали, то најбоље потврђују (слика 7).

Заједничарење на богослужењима са неромима

Важан детаљ искрене хришћанске побожности представља једнакост свих верника пред Богом, без обзира на етничко порекло, националну или расну припадност. Желели смо да сазнамо како су Роми прихваћени од осталих неромских припадника цркве у молитвеном дому.

„Не, барем кол'ко ја видим, нема никакве разлике, и они што су тамо, и она секретарица, и брат Чеда, и Мирко магационер, исто Чедин син, имам број телефона од сваког од њих.“

М. М.-М., 44, баптиста, Бериле (Прокупље)

„Нема разлике, нема разлике. Не знам дал' сте чули за нашег председника Дивизије, Ника Ландера? Он је, кад је долазио у Београд, поздрављајући се са људима на излазу из цркве, он је грлио једну жену, Циганку. Да покаже да не прави разлику између људи, да су сви добродошли. Знате, кад један такав човек вама приђе, са таквом љубазношћу, са тим речима, шта ви можете да кажете, осим: хвала ти, Боже, што сам са тобом, што сам те упознао!“

З. З., 28, адвентиста, Међа (Лесковац)

„Долазе и Срби, сви смо исти. Много пута се договарамо са заједничким ручковима. Рецимо, почиње богослужење у десет сати, заврши се у два наест, пола један. Онда свако припреми оно што може да припреми и донесе. Онда буде трпеза велика и богата, неко колаче, неко овако нешто за јело и то увек буде лепо. Будемо заједно и једемо заједно и дружимо се.“

М. Ђ., 48, адвентиста, Врање

„Заједно, све заједно. И кад имамо прање ногу, Господњу вечеру, ми не гледамо да ли то Српкиња пере циганске ноге. Не прави се разлика. Добро, овде је једна, али у Нишу има више, у Лесковцу има више, и Срби и Роми. Пред Богом смо сви једнаки.“

Ј. К., 65, адвентиста, Драговац (Бојник)

„Нема разлике да ли су Срби са нама или не. Певамо песме и на ромском и на српском, и Срби певају ромске песме са нама. Они су навикли, научили су.“

З. Р., 44, адвентиста, Косанчић (Бојник)

„Пре подне је српско, а поподне ромско богослужење. Дешава се и да дођу Срби код нас и ми да идемо код њих.“

А. Т., 33, пентекосталац, Лесковац

„Долазе по неки. Мислим да има Срба пентекосталаца.“

С.: Мислим да их има десет, петнаест. Мислим да они имају кућну групу, чисту српску. Понекад дођу код нас.“

С. М., 42, пентекосталац, Врање

„Не, не долазе баш Срби. Из иностранство долазе Срби, а вечито смо Роми. Долазе Срби из иностранство, из Лесковца, који долазе са нашег старешину. Има из Енглеске, из Африке...“

С. А., 15, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

Хришћанска адвентистичка црква и Јеховини сведоци у Нишу, Лесковцу и Врању организују заједничка богослужења у молитвеним домовима за све сво-

је вернике (слика 8). Атмосфера на њима одише међусобним разумевањем и уважавањем и одржава уверење да разлике не постоје и да су сви једнаки у Христу:

1. неусиљени осмеси,
2. срдачна руковања,
3. измешано седење,
4. равномерна расподела улога током богослужења,
5. изабране ромске старешине.

Када се, пак, ради о тзв. ромским црквама – попут оних у Доњем Бријању, Бојнику или Винарцу – Роми грлено објашњавају како оне нису нимало ромске, да нема ромских и српских адвентистичких храмова, да се сви уважавају и размењују посете из суботе у суботу.⁶ Ипак, чињеница је да је српско присуство на богослужењима ретко, да ромски верници чине већину у клупама, а да за проповедаоницама стоје приучен старешински кадар, без одговарајућег теолошког образовања. Чешћи неромски посетиоци су гости из иностранства, који обилазе братске цркве широм света.

Пентекостализам југоисточне Србије већма је „потамнео“. Духовни центар еванђеоске цркве „Светло“ у Лесковцу има одвојена богослужења, а његову испоставу у Нишу махом чини српско верништво. У свим осталим случајевима цркве су ромске, са ромским богослужбеним језиком (слика 9). Роми, међутим, увек исказују завидну толеранцију: залута ли или с намером дође покоји Србин, ромски пастори тумаче Библију на српском.

Давање добровољних новчаних прилога

Већина протестантских и харизматских верских заједница подстиче међу верницима одвајање новчаних прилога на црквеним састанцима, чак и убирање десетка од редовних месечних примања. Тако прикупљена средства делом се задржавају за интерне потребе, а делом прослеђују већим црквеним областима. Како Роми доживљавају издвајање новца за црквене потребе из свог махом скромног буџета?

„То је чисто колико имаш. Користи се тај новац за штампање материјала, за закуп простора, Чеда (пастор Хришћанске баптистичке цркве у Нишу – прим. Д.Т.), рецимо, употреби на тај начин, трошкови струје и тих издатака, значи у цркви.“

Д. М., 34, баптиста, Ниш

„Како ко осећа да може да да, његово срце, мислим, нема правила. Али, имамо ми, рецимо, један прилог да се праве Скупштине, онда потребе Скупштине, колико су, на сваком састанку кажу колико је потрошено воде, струје и то, подмиривање трошкова за тај дом. И још једно имамо, за подупирање Краљевства, то је за нашу литературу што се штампа у Бетел... Ништа није одређено, али на почетку године они нам дају папирић на коме свако од нас напише ко колико може да да добровољни прилог. И рецимо, ја сам написала триста динара сваки месец. Добро би било да ја дам тај прилог, јер то иде за подупирање Краљевства, за изградњу Дворане, за литературу и потребе Скупштине, трошкове које овде имамо.“

Р. К., 42, Јеховин сведок, Ниш

⁶ У време посете надалеко знаној ромској адвентистичкој цркви у Доњем Бријању (1. фебруара 2009), угошћена је на суботњем богослужењу група браће и сестара из врањске сестринске цркве; међу њима није било ниједног нерома.

„Како да не, од тога и преживљавамо. Добровољне прилоге, како је Христ рекао, 'да не зна левица шта ради десница', нико не зна, нико не види колико сам ја дао прилог, нити неко види да ли сам ја дао прилог. Али ми знамо да Јехова види и ми то не дајемо не знам зашто, него да би се помогла организација. Све кошта, струја, вода, ђубре, фарбање, кречење, на тај начин се одржава. А друго, с тим добровољним прилогом се помажу и друге заједнице. Потреба неких других заједница је појачана, као што је нама требало за изградњу нашег дома, па смо добили прилог других заједница, добили смо помоћ. Наравно, ми се реванширамо тако што ми сад шаљемо другима.“

П. Д., 58, Јеховин сведок, Житковац (Ниш)

„У Библији је прописано да наша заједница даје десетак, од оног што се заради. Ми имамо две корпице. Једна је добровољни дар, једна нама остаје ту у цркви, један део се одваја за друге цркве, за проповеднике...“

М. Р., 31, адвентиста, Врање

„Не, није. Сама реч каже, добровољно, ако неко има, има. Већ у другом делу, исто има добровољни дар, али тад иде и десетак. То је нешто што свако рашчишћује сам са Господом, то се истовремено даје. Добровољни дар у првом делу иде за јеванђеље, за проповеднике који иду на школовање, за помоћ сиромашнима, за глобалну мисију, за штампање и тако даље. У другом делу остаје за цркву и користи се за црквене потребе, кад имамо проблеме, кад је неко болестан, онда за одржавање цркве.“

З. Р., 44, адвентиста, Косанчић (Бојник)

„Знате како, по речи Господњој, онако како учи Господња реч, то би требало да су десетци примања, то Бог учи народ. А народ како ради, то је његова одговорност... Има и добровољни прилог, како ко одлучује у свом срцу. Користи се за комби, да се стари људи доведу и одведу, посећују се заједнице по селима у околини, за гориво. Онда, за струју, воду, ђубрарину... Чини ми се да смо прошле године скупљали прилог, али нису то нека средства, али понављам, Роми су шест пута сиромашнији од других, кажу истраживања. Али, кад се нешто проста срца даје, драговољно, па макар и један динар, има своју вредност.“

Р. Ј., 41, пентекосталац, Лесковац

„Не, нема правило ко кол'ко даје. Све зависи до финансије, кол'ко имаш. Дешава се кад немаш, не можеш ништа. Има и десетак. Старешине кажу о томе, као што каже реч божја за десетак. Највише се даје лети, тад се највише ради, одбијаш од оно што зарадиш. Те паре се користе за струју, воду, телефон, за ђубрарину, за дечји рад, или ако треба да се иде за Врање, Сурдулицу, Ниш, за гориво. Даје се и за друге цркве. Кад је потреба за неку другу цркву, онда ми скупљамо на неку службу, и онда се пошаље. Они нам говоре кол'ко се скупило.“

Д. Д., 29, пентекосталац, Лесковац

„Има. Нема правило да мораш да даш, по сто динара, ја сам исто и благајник у цркви. Нема правила, ако немаш, ниси обавезан да даш, па макар ако имаш један динар, један динар дај. Има и десетак, који су запошљени, они дају десетак. Ја сам ромски благајник, ја новац предајем главном благајнику, он је исто старешина у цркви. Он плаћа струју од тог новца, воду, узима прибор за хигијену, за чишћење пода, за прање тепиха, за купатило, за тоалете, све то. Плус, за упошљенике плаћа пензијско, социјално осигурање. Телефон се плаћа, све то од тих пара. Не, нема толико прилога за друге цркве. Ја имам прилике да знам, укључен сам у

то, десило се на неколико служби, толико народа долази, а прилог има по седамсто педесет и осамсто динара. Дал' да формираш потребе твоје цркве или да шаљеш другоме? Шта су осамсто динара?."

П. К., 38, пентекосталац, Лесковац

Добровољно давање у новцу у протестантизму питање је савести, а не круто правило и стриктна обавеза. Посматрано из духовне перспективе, даје се из пожртвоване љубави и у знак захвалности према Исусу Христу, али и као чин послушности и продубљивања заветног односа са Богом. Постоји и одвајање „десетка“ (континуирано издвајање десетог дела месечних примања) и вуче корене из старозаветне праксе давања десетине; оно махом важи за вернике са сталним изворима прихода и редовним запослењем. Прикупљена средства користе се за подупирање проповедања јеванђеља и обављање црквене мисије у свету, за подизање нових заједница и старање о постојећим, за помагање верника којима је потребна помоћ, нарочито у ванредним ситуацијама изазваним несрећама и непогодама итд.

Убирање прилога на богослужењима обично се врши у два наврата: први пут се прикупљају средства за одржавање и функционисање локалне цркве, а други пут за потребе цркава у свету. Изузетак су Јеховини сведоци, код којих је дародавалаштво засновано на принципу добровољности у за то посебно издвојену кутију на једном месту у Скупштини (слика 10).

Српски се протестанти не могу похвалити баснословним приходима са својих богослужења, као што то можда важи за велике и добро организоване цркве у иностранству. Посебно то важи за тзв. ромске цркве: сиромашно верништво готово стидљиво спушта у пружену котарицу по који динар – на крају су оне више празне, но пуне (слика 11). Тако остварена добит користи се за:

1. подмиривање редовних месечних рачуна за струју, воду, телефон и комуналије,
2. за кирију за изнајмљени простор,
3. за гориво за превоз верника и старешина у посети кућним групама и сеоским заједницама и сл.

У склопу бриге о пастви и без звучног разметања, старешинство може да скромно финансијски подржи куповину лекова и инјекција или лекарску интервенцију у болничким условима. Евентуално, дозвољавају се мање позајмице за хитне потребе, уз стриктну обавезу повраћаја новца у заједничку касу.

ХОРИЗОНТАЛНА И ВЕРТИКАЛНА ВЕРСКА ПОКРЕТЉИВОСТ

Верска путовања у земљи и иностранству

„Крстаре“ ли учестало наши Роми адвентисти, Јеховини сведоци, баптисти и пентекосталци земљом и иностранством, како им то спочитавају из редова традиционалних цркава, неретко представљајући наводне бесплатне екскурзије на далеке дестинације и као „тајни метод“ за привлачење новообраћеника у сопствене редове?

„Јесте, имали смо. Била сам у Зрењанину, у Неготину, у Кладову, и моја деца су била у Крагујевцу. Одлазила сам и за време службе у друге градове.“

Р. К., 42, Јеховин сведок, Ниш

„Док смо били у Немачкој, стално смо путовали. Овде код нас ја сам била у Прокупље, једном смо били у Крагујевцу, финансијска ситуација нам не одговара, а волели бисмо да путујемо. Ево, сад заједница организује одлазак у Беч, али свако финансира свој трошак...”

С. Б., 37, Јеховин сведок, Тасковићи (Ниш)

„Да. Била сам, значи, ми смо овде у близини, по селима, нисам била у неким градовима још. Била сам у Алексинац, у Јагодину идемо, треба сад опет да идемо.“

А. Т., 33, пентекосталац, Лесковац

„Да. Путовали смо у Аранђеловац, у Врање смо били, у Суботицу, у Београд.“

И. М., 37, пентекосталац, Лесковац

„Јесам. Била сам у Алексинац, у Нишу, у Владичином Хану. У Сарајеву идем са странцима у цркву, са браћом и сестрама из Америке, Немачке, Енглеске, идемо у другом граду, евангелизирамо, сведочимо.“

Ј. С., 23, пентекосталац, Лесковац

„Да вам кажем, нисам била у прилици. Требало би, ал' надам се да ће да буде. Мада и Марјан, не може ни он сам, да обезбеди превоз, без пара се не може... Ми бисмо сви хтели сад да идемо, цела наша заједница би ' тела да отидне у друго место, 'тели бисмо да упознамо браћу и сестре. Шаљемо поздраве њима и они нама, Марјан сад иде у Житном потоку.“

З. Д., 48, пентекосталац, Прокупље

„Да, била сам у Лесковац и у Врање. А требала сам да идем на семинар у Београд, али мој отац није дозволио. А следеће године сто посто идем.“

С. А., 15, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

Роми адвентисти и Јеховини сведоци који су нову веру упознали у иностранству, за време свог тамошњег азилантског избивања или рада „на црно“, били су у прилици да од самих почетака верничке импресије стварају на примерима масовних заједница са дугогодишњим искуством и високом организационим потенцијалом. Огромне цркве или Скупштине, верништво из целог света, богослужења на неколико светских језика, рад у служби широм земље, чести обиласци браће и сестара у другим градовима – све то је створило у њиховим главама сасвим другачију представу од оне на коју су морали да се навикну, враћајући се у родне крајеве.

Почетна окупљања у кућним групама, муке са отварањем првих мисијских станица, проблеми са изнајмљивањем неусловних просторија, негативан одијум већинског становништва православне или исламске залеђине, тешко одбијање од пушења, алкохола и нездраве хране, посустајање у вери, унутрашње размирице и расколи, недостатак сталног, седећег свештенства, сиромаштво и живот на граници опстанка – пратили су већину малих верских заједница у њиховом утемељењу у југоисточној Србији. Централне из Београда и Војводине, те из земаља у окружењу, опет у границама невеликих могућности, подржавале су напоре ентузијаста за проширивањем верског утицаја опремом и кадровским потенцијалом, касније и школовањем изабраних појединаца. Далеко од „светлости велеграда“, локални одбори борили су се за постизање што успешнијих мисијских резултата, посебно након више него позитивног одзива међу ромском популацијом.

У ишчекивању бољих времена, путовања ван места боравка за Роме у вери углавном су се сводила на *размену обилазака са сестринским црквама* у ближем или даљем окружењу. Дијапазон могућности које су стајале на располагање заинтересованим Ромима и Ромкињама обухватао је и:

1. гостовања на богослужењима,
2. редовна годишња окупљања у већим центрима,
3. учествовање црквених хорова на јавним манифестацијама,
4. посете наступа страних предавача у време недеља евангелизације.

Мало је било избивања ван места становања зарад туристичког уживања и због:

1. *незавидног* економског статуса и немогућности подмиривања неопходних путних трошкова и

2. обавезе *сталног*, а тешког *физичког рада* у зноју лица свог, зарад обезбеђивања минималне егзистенције укућанима.

Кад га је и бивало, у томе су предњачили млађи у односу на старије.

Има ли се у виду побројано, *падају у воду* паушалне и злонамерне оцене јавног мњења о томе како ромски етнос хрли у протестантизам, јер га овај обасипа разноврсним друштвеним услугама (курсеви страних језика, организована путовања у иностранство, преквалификација и запошљавање), односно шаком и капом подупире у небројеним другим потребама, служећи се свакодневном издашном финансијском потпором из иностранства.

Прихватање напредовања у црквеној хијерархији

У разговорима са црквеним вођама могли смо чути да им недостају заинтересовани појединци за вршење одговорних верских послова. Прихватају ли се Роми оваквих улога и имају ли квалификације за њихово обављање?

„Па, не, код нас жена не може да буде старешина. Ја могу да будем пионир, општи, помоћни или специјални пионир. Жене могу бити и мисионари, али то могу бити једино брачни парови, овако појединачно не. Такође, и надгледници морају да имају жене, али не могу да имају деце. Исто и специјални пионери и мисионари... На децу имају право старешине, надгледници и обични верници. У ствари, сви имају право на децу, али они не могу да одговоре на своје верске обавезе кад имају децу.“

Р. К., 42, Јеховин сведок, Ниш

„Па, ја сам слуга помоћник. У Врању имамо старешине, слуге помоћнике, имамо опште пионире, имамо мисионаре, имамо помоћне пионире. У организацији Јеховиних сведока имамо и покрајинске, обласне и зонске надгледнике, онда имамо мисионаре који се образују у школи 'Бетел'. Организација Јеховиних сведока нуди спектар могућности образовања, али све зависи од тога у којим годинама ти упознајеш истину, или у којим околностима. Рецимо, ја сад не могу да будем мисионар, ја сам основао породицу. То Бог сада од мене не жели. Ја у Скупштини радим на озвучењу.“

З. С., 35, Јеховин сведок, Врање

„Кроз 'Куле стражаре' и кроз говоре саветују нас да је потреба велика да будемо слуге помоћници, па старешине... И онда, неки пут ме охрабрују и интересенти који још нису крштени објавитељи. Кажу да треба слуге помоћници, старешине и стварно су у праву. Почео сам да размишљам и о томе. Раније нисам размишљао зато што сам мислио да можда нисам за то или да немам те способности да спреим говор, али уз помоћ Јехове све ће бити. Ја нисам од неких особа које иду у Дворану да би били унапређени, чак се обесхрабри ако то не постигне, па остави. Ја не идем ту да би напредовао, ако Јехова тражи да будем, ја ћу бити, то није мој главни циљ.“

Е. С., 39, Јеховин сведок, Прешево

„... Значи, имамо проповедника, имамо старешину, имамо ђаконе, имамо учитеље, имамо учитеље за децу, имамо секретарицу, имамо верске учитеље за децу за веронауку, имамо редаре. Имамо обред понизности, праће ногу, то је кад се узима онај хлеб. Ја сам била у обред понизности једно време, сада су моје снахе, оба две, то је кад одеш доле, па се спремају лавори, све што треба. Онда имамо посебно оделење за мушкарце, посебно за жене, тако се тај обред понизности завршава. Још имамо ђаконице које се брину о тим хлебчићима, за припремање хлеба, за припремање вина, то није вино, то је воћни сок од грозђа, те одвојене сестре то раде. Као што има делови тела, тако црква има своје уде.“

С. А., 50, адвентиста, Ниш

„Ја сам сада вероучитељ, учитељ суботње школе, па онда, у техничку службу, ђакон за редарство, за прикупљање дарова корпицом, у одбору сам за мисионарство, у хору певам, водим поподневни одбор младих, одређујем ко ће да прича искуство, ко ће да говори јутарње стихове, ко ће да се моли. Секретар сам за скупљање кесица које се дају за суботњу школу, сакупљам и бројим новац. Није ми ништа оспорено.“

Б. Т., 35, адвентиста, Горњи Матејевац (Ниш)

„Да би ја био, на неки начин, скоро учен као проповедник, постоји школа на Бановом брду, на Теолошком факултету, то је двогодишњи течај. Ја завршавам тај течај и добијам диплому као библијски радник, да могу на неки начин да заступам као проповедник, да држим проповед, да се усавршавам у тим темама, да боље разматрам те теме.“

З. З., 28, адвентиста, Међа (Лесковац)

„То нису свештеници, него старешине. А верници се одређују по способности за неке функције. Рецимо, овај ће бити благајник, овај ће бити секретар, овај ће бити председник, овај ће бити пастор. Али, то обично бирају верници, то не бирају старешине цркве. Да би неко то радио, мора да докаже својим животом да је поштен, онда га народ гласа, народ прати његов живот.“

Ж. М., 62, адвентиста, Доње Бријање (Лесковац)

„Да, да. Управо сам то имао на уму и разговарао сам са помоћником проповедника, тј. приправника. Каже да две године треба да се оде у школу. Само да будем помоћник проповедника. Е, сада ја, пошто интелигенција је много битнија него школа, ја идем на тај пут. Није да кажем да много знам, али ме је Библија много образовала у верском смислу, јер ја оно што све треба да урадим, што се све очекује од мене, све то извадим из Библије. Тако да сам ја и сада способан да то чиним, без обзира што немам формално образовање. Све што могу да учиним за цркву, не буквално за цркву, него за Бога и људе, да помогнем и да радим...“

Г. А., 45, адвентиста, Житорађа (Прокупље)

„Има у цркви помоћник старешине, то су ђакони, али више дежурни код нас помажу старешинама. Има ђакони који ради посао који не ради старешина. Или дежурни. Свако има свој пос'о. Има старешина, ђакони, дежурни, учитељи, сестрински...“

Д. Д., 29, пентекосталац, Лесковац

„Постоји старешина, па су испод њега ђакони, па је испод народ. Има музичари, дежурни, који нотирају ко долази. Они то нотирају због хуманитарне помоћи: имаш три плуса, пет плуса, добијеш.“

М. Б., 18, пентекосталац, Лесковац

„Као жена, не могу да будем ђакон.“

А. Т., 33, пентекосталац, Лесковац

„А помоћник старешина ми не може да будемо, пошто су мушкарци. У цркву мора да буде мушкарац, ја мислим да је тако, да жена не може да стаје на проповедника.“

В. Д., 39, пентекосталац, Врањска Бања (Врање)

Нормално функционисање црквеног организма подразумева обављање ни-за послова. Првопостављене старешине представљају врх верског организовања, али њима свакодневно помажу појединци са различитим именованима: слуге помоћници, ђакони, вероучитељи за децу и омладину, вође самарићанства, сестринства, суботње школе и мисионарства, редари и дежурни итд. Старајући се о делу црквеног рада, они обезбеђују несметано одвијање планираних активности и оптималне услове за окупљање и деловање верника. Превазилажењем локалних граница отворена је могућност даљег школовања и теолошког усавршавања на двогодишњим библијским курсевима, средњим школама и факултетима. Тако, рецимо, Јеховини сведоци имају прилику да постану општи, помоћни и специјални пионири, мисионари, односно покрајински, обласни и зонски надгледници.

Роми са којима смо разговарали свесни су свих ових могућности које им пружа рад у цркви, али и сопствених ограничења, условљених достигнућем степеном школске спреме и животном доби. У тренутку придруживања заједницама они неретко немају никакве свршене школе, нити времена за њихово завршавање, те се усавршавање зауставља на *личном уздизању* у смислу изменених лоших навика из прошлости и прихватања богоугодних образаца пристојног понашања.

Са младима је ситуација нешто другачија: подстичу се на стицање макар основношколског, ако не и средњошколског образовања, поступно воде кроз црквену хијерархију, а најагилнијима се смеши и могућност додатног богословског усавршавања. Они се тестирају, додељује им се припремање прво делова, а затим читавих предавања на теолошким школама. Болна тачка адвентиста, Сведока, баптиста и пентекосталца данас у Србији јесте недостајући старешински кадар из ромских редова, који би у локалним срединама дневно надгледао раст и напредовање локалних цркава. Слабијем полу није дозвољено стицање старешинског статуса.

Према ономе што се могло видети на терену, засада Роми:

1. воде рачуна о чистоћи и уредности верских храмова,
2. зими ложе ватру и загревају молитвене домове,
3. брину о озвучењу у салама и снимању аудио записа богослужења,
4. уређују евиденцију о посетама верника,
5. надгледају каритативну делатност,
6. прикупљају дарове корпицом,
7. благајници су,
8. певају у хору,
9. жене обично надгледају сестринске и вероучитељске часове,
10. такође, као ђаконице учествују у припремању годишњих обреда.

Очекује се да ће у ближој перспективи, поред неколицине постојећих, порастати број школованих Рома старешина у свим заједницама, посебно уколико се успе у отварању центара за школовање у југоисточној Србији, који за сада изостају.

Проповеднички или старешински статус подразумева и испуњавање строгих критеријума индивидуалне подобности. Какве особине Роми приписују првацима на челу верских заједница којима припадају, очекујући да се на њих угледају у свакодневном животу?

„Доста тога би требало још да урадим, да достигнем до неког врхунца да би могла да проповедам божју реч. Има ко је обдарен за то, има ко није.“

Н.-Д. Б., 39, баптиста, Бела Паланка

„Овде каже: 'Истинита је ова изјава: ако неко жели да служи као надгледник, хвале вредну службу, он треба да буде беспрекоран, да има само једну жену, да буде умерен у свему, разборит, да уредно живи, да буде гостољубив, способан да поучава, да није пијаница, ни свадљивац, него разуман, да није ратоборан, није похлепан за новцем. Треба да добро упра-

вља својим домом, а деца треба да му буду послушна и да показују дубоко поштовање, јер ако неко не зна да управља својим домом, како ће се бринути за божју Скупштину?'.“

С. Б., 37, Јеховин сведок, Тасковићи (Ниш)

„То су они критеријуми колико сам ја духован, колико сам се ја приказао као радник, као сведок. Старешина не одабира, ти се сам приказујеш, и као такав, ти сам напредујеш, и нико ти не може забрани. Омогућава ти се, ако хоћеш, да радиш нешто. Ако можеш да радиш, ти радиш, ако не можеш, ти се повлачиш. Рецимо, прво си морао да покажеш неку напредност, па ти се пружи прилика да и ти спремимш пола предавања или, рецимо, само увод за предавање, не да ти се одма' цело предавање. Гледа се како се то изнесе, можеш ли ти то или не можеш, гледа се колико си ти у организацији напредан. Старешина нема један, свако може да буде старешина, ако жели. И храбри се, да сваки мушкарац буде старешина, храбри се да напредује, да тежи за тим да буде старешина. Јер, старешина је слуга.“

П. Д., 58, Јеховин сведок, Житковац (Ниш)

„Баш је Апостол Павле дао неке савете, неке смернице које ми треба да испунимо. Ево шта пише у Светом писму: 'Слуге помоћници треба да буду достојни поштовања, да нису дволични, да не пију много вина, да нису похлепни за непоштеним добитком, да се држе Свете тајне вере и да имају чисту савест'. Ето, то су захтеви...“

Т. В., 57, Јеховин сведок, Лесковац

„Ја имам улогу ђакона, а активна сам и у самарићанству, у 'Адрији' и у учитељству. Имам више функција. Ја то не доживљавам као неко посебно напредовање, не патим од тога. То је велика одговорност. Кад неко хоће највећи да буде, нека свима служи. Кад је неко изабран за неку већу службу, он има већу одговорност, већу обавезу.“

А. С., 29, адвентиста, Ниш

„Не, не може било ко. Као што каже реч божја, он треба да буде примеран. Свако има своју улогу, али треба да буде примеран, да чита реч божју, да има добро сведочанство, какав је био и да ли се променио.“

Д. Д., 29, пентекосталац, Лесковац

„Ђакон мора да буде велики пример. Прво, мораш бити пример у својој кући, да како и Библија пише, на основу Библије се бира ђакон. Да имаш добро сведочанство од комшије, јер комшије су ти који најбоље знају како ти живиш. Значи, ђакон не сме да је одан пићу, да пије, да, рецимо, да је муж више жена или да излази на улици, да се изражава. Значи, ђакон је нешто посебно, пример свима да буде.“

П. К., 38, пентекосталац, Лесковац

„Прво и основно, то је да добро познају Реч, јер они то проповедају из речи Господње и ти то мораш да знаш. Наравно, и живот се гледа, какав је ко. Може ти и да знаш добро, али да имаш катастрофалан живот. Ми смо ту и свако сваког зна, скучено је много Рома на малом месту и свако сваког зна. Тако да се зна како ко живи и шта ради, и то се доста гледа.“

М. Б., 18, пентекосталац, Лесковац

„Па, пред Богом смо сви једнаки, али кад је вођа у питању, он треба бити углед другима, да би на њих утицао. Он треба да има и понизности, да би други, они који су обични чланови, то видели и да би и ја, на пример, била понизна.“

Ј. С., 23, пентекосталац, Лесковац

„Један помоћник старешине или заменик пастора, или проповедник, шта год да је у служби, он мора да је одабрао Бога. Како то? Првенствено мора да зна како да износи реч божју, како да храбри своје стадо. Друга ствар, да његов живот може да буде један од примерних живота, да његово понашање буде квалитетно и добро. Исто тако, цабе му све то, ако нема помазање Духа Светога.“

С. Ц., 29, пентекосталац, Врање

Поред формалног образовања, кандидати за старешине и њихове прве помоћнике морају бити:

1. беспрекорне моралне прошлости,
2. најбољи у залагању у свом окружењу,
3. домови из којих долазе треба да буду слика и прилика узорне преданости хришћанским вредностима: деца добро васпитана, жене смерне, скромне и послушне, а они разборити домаћини,
4. међу пентекосталцима се посебно цени „добро сведочанство“: личним примером потврђено је деловање Духа Светога, као и све позитивне промене које су се десиле након крштења,
5. подразумева се одлично познавање Библије.

Заправо, ником се не ограничава право на обављање нових дужности, штавише, вечито је оскудевање за вредним божјим радницима (слика 12). Наименовање на функцију у цркви јесте *привилегија*, али и *обавеза* за верника да, поред свакодневних, одговара и на додатне изазове у животу групе, казују наши саговорници из ромских редова.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Црквеним првацима из редова адвентиста и Сведока подједнако је важно да међу преображенике усаде силу верског знања и активно учествовање у свакодневном животу заједнице. Од ромских верника захтева се предано проучавање Библије и друге теолошке литературе под будним оком искусније браће и сестара, учествовање у организованој богословској подуци, али и редовно посећивање богослужења и ревносно мисионарење. Штавише, све то је неопходан предуслов за црквено крштење и формално озваничење припадности религијској групи.

Махалски Роми, код којих је наглашенија емотивна религиозна нота у односу на интелектуалне могућности досезања и разумевања религијских догми, бројнији су међу баптистима и пентекосталцима. У већини неписмени, старији Роми ритуалисти поштују Библију као свеопшти извор знања. Али, на њих у процесу прихватања јеванђеоског учења пресудно утичу: религијска пракса родбине и пријатеља, сведочанства о деловању Духа Светог у свакодневици и личност пастора.

То потврђује да је протестантизам у целини, ево већ пет векова, у сталном развоју и успону захваљујући и томе што се његови многобројни и разноврсни изданци у пракси придржавају наука који вели: „Вера без дела је мртва.“

ПРИЛОЗИ

Слика 1. Фотокопирањем увећан примерак Библије у дому Шерифа Асановића из Врања (Д. Тодоровић, март 2009)

Слика 2. Атмосфера са заједничког богослужења адвентиста у Драговцу (Бојник) (Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 3. Атмосфера са заједничког богослужења Јеховиних сведока у Врању (Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 4. Атмосфера са богослужења пентекосталаца у Нишу (Д. Тодоровић, март 2009)

Слика 5. Пастор у раду са кућном групом међу Ромима адвентистима у Нишу
(Д. Тодоровић, децембар 2008)

Слика 6. Група Рома адвентиста на богослужењу у Доњем Бријању
(Д. Тодоровић, јануар 2009)

Слика 7. Молитва верника са богослужења Рома пентекосталаца у Лесковцу
(Д. Тодоровић, јануар 2009)

Слика 8. Заједничко богослужење Срба и Рома Јеховиних сведока у Лесковцу
(Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 9. Богослужење у чистој ромској пентекосталној цркви у Бошњацу (Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 10. Кутија за добровољне прилоге код Јеховиних сведока у Врању (Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 11. Прикупљање добровољних прилога током адвентистичког богослужења у Бојнику (Д. Тодоровић, фебруар 2009)

Слика 12. Детаљи са богослужења за Рома на ромском код пентекосталаца у Лесковцу (говори ромски пастор Селим Алијевић) (Д. Тодоровић, октобар 2008)

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, Allan. 2004. *An Introduction to Pentecostalism: Global Charismatic Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, Piter L, prir. 2008. *Desekularizacija sveta: Oživljavanje religije i svetska politika*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Бјелајац, Бранко. 2003. *Протестантизам у Србији (Прилози за историју реформацијског наслеђа у Србији – I део)*. Београд: Алфа и Омега.
- . 2010. *Протестантизам у Србији (Прилози за историју реформацијског наслеђа у Србији – II део)*. Београд: Сотериа.
- Williams, Patrick. 1991. "Le miracle et la necessite: a propos du developpement du Pentecotisme chez les Tsiganes." *Arch. Sci. sociales Relig.* 73:81–98.
- Gay y Blasco, Paloma. 2000. *Gitano Evangelism: The Emergence of a Politico-religious Diaspora*. Paper presented at the 6th EASA Conference, Krakow 26-29 July 2000.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. 2007. „Протестантизација Рома Србије.“ У *Муке са светим*, приредио Д. Б. Ђорђевић, 145–54. Ниш: Нишки културни центар.
- . 2009. „Преобраћање Рома на protestantizam (Model, činioci, tumačenje).“ У *Konverzija i kontekst (Teorijski, metodološki i praktični pristup religijskoj konverziji)*, приредили Zorica Kuburić i Srđan Sremac, 227–44. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Ђорђевић, Dragoljub B. and Dragan Todorović. 2011. Orthodox Priests and the Protestant Roma (A Bit of Empirical Research from the South of Serbia). In *Orthodoxy from an Empirical Perspective*, edited by M. Blagojević and D. Todorović, 175–188. Niš and Belgrade: YSSSR and IPST.
- Cox, Harvey. 1995. *Fire from Heaven – The rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-first Century*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
- Coleman, Simon. 2000. *The Globalisation of Charismatic Christianity (Spreading the Gospel of Prosperity)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuburić, Zorica. 2003. The Gypsy Protestant Between Nationally Mixed and Homogenous Encourage. In *Roma Religious Culture*, edited by D. B. Ђорђевић, pp. 163–67. Niš: YSSSR and YURom centar and Punta.
- . 2010. *Verske zajednice u Srbiji i verska distanca*. Novi Sad: CEIR.
- Куртић, Тане. 2008. „Протестантска Еванђеоска црква 'Заједница Рома' у Лесковцу.“ *Лесковачки зборник XLVIII*: 351–58.
- Martin, David. 1990. *Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America*. Oxford UK and Cambridge MA: Blackwell Publishers.
- . 2002. *Pentecostalism: The World their Parish*. Oxford: Blackwell.
- Miller, Donald E. 2007. Pentecostals: The New Face of Christian Social Engagement. *Journal for the Scientific Study of Religion* 46(4):435–45.
- Miller, Donald E. and Tetsunao Yamamon. 2007. *Global Pentecostalism: The New Face of Christian Social Engagement*. California: University of California Press.
- Славкова, Магдалена. 2007. *Циганите евангелисти в България*. Софија: Парадигма.
- Todorović, Dragan, ed. 2004. *Evangelization, Conversion, Proselytism*. Niš: YSSSR.
- . 2011a. „Протестантизам – нова религија Рома југоисточне Србије.“ У *Antropologija, religije i alternativne religije: kultura identiteta*, uredio Danijel Sinani, 25-266. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- . 2011b. Протестантизам на Балкану и у Србији. *Социолошки преглед* 45(3):265–294.
- . 2012a. Етнографско-социографски показатељи раширености протестантских верских заједница у југоисточној Србији (са посебним освртом на Роме протестанте). *Етнолошко-антрополошке свеске* 19:87–111.
- . 2012b. „Роми као пентекосталци у југоисточној Србији.“ У *Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције*, приредили Т. Варади и Г. Башић, 461–475. Београд: САНУ.
- . 2012v. Uloga kulturnih faktora u protestantizaciji Roma jugoistočne Srbije. *Kultura* 136:376–402.

- Тодоровић, Драган и Драгољуб Б. Ђорђевић. 2004. прир. *О мисионарењу, преобраћењу и прозелитизму*. Ниш: ЈУНИР и Свен.
- Todorović, Dragan and Jovan Živković. 2013. Branislav Pavlov: Head of Jehovah's Witnesses in Vujanovac. In *A Priest on the Border*, edited by D. B. Đorđević, D. Todorović and M. Jovanović, 103–121. Niš: YSSSR and Faculty of Mechanical Engineering at the University of Niš.
- Ђеримовић, Ацко и Јасмина Ђеримовић. 2004. *Романи песмарица*. Ниш: ХАП ЈЦО.
- Цацаноска, Ружица. 2003. „Протестантизмот во Македонија и современото малцинско-христијанско верско структурирање.“ *Теме* 27 (3): 437–49.
- . 2006. „Промени во професионалниот идентитет на Ромите во Република Македонија.“ *У Геокултура развоја и култура мира на Балкану (Етничка и религијска позадина)*, приредили Љубиша Митровић, Драгољуб Б. Ђорђевић и Драган Тодоровић, 235–48. Ниш: Институт за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу.